

В. М. Островський
М. В. Сидір

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Робочий зошит для 6 класу

загальноосвітніх навчальних закладів

*Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах
комісією з дисциплін художньо-естетичного циклу
Науково-методичної ради з питань освіти
Міністерства освіти і науки України*

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

УДК 78 (075.2)
ББК 85.31 я72
О-77

Рецензенти:

З.М. Стельмацук — кандидат педагогічних наук,
доцент Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка
А.Т. Махно — вчитель музичного мистецтва ЗОШ №3 І-ІІІ ст. м. Тернополя

Робочий зошит розроблено до підручника «Музичне мистецтво. 6 клас»
(автор Кондратова Л.Г.) — переможця Всеукраїнського конкурсу рукописів
підручників для учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах
комісією з дисциплін художньо-естетичного циклу
Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України
(лист ПТЗО №10-1/12-Г-823 від 03.06.2014)

Островський В.М.

О-77 Музичне мистецтво : робочий зошит для 6 кл. загальноосвітн. навч. закл.: до підруч.
Л.Г. Кондратової / В.М. Островський, М.В. Сидір. — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан,
2014. — 88 с.

ISBN 978-966-10-3905-5

Мета зошита — допомогти учням засвоїти програмовий матеріал, навчити сприймати,
розуміти і любити музику, а також стимулювати творчу діяльність дітей на уроках музики.
Для учнів шостих класів, учителів і батьків.

УДК 78 (075.2)
ББК 85.31 я72

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

Навчальне видання

ОСТРОВСЬКИЙ Володимир Михайлович
СИДІР Мар'ян Васильович

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Робочий зошит для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактори *Марія Мигаль, Володимир Островський*
Художники *Олеся Томків, Ірина Басалига*
Обкладинка *Володимира Басалиги*
Комп'ютерна верстка *Галини Кузів*

Підписано до друку 22.07.2014. Формат 70x100/16. Папір офсетний.
Гарнітура CentSchbook Win95BT. Умовн. друк. арк. 7,10. Умовн. фарбо-відб. 14,20.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4221 від 07.12.2011 р.

Навчальна книга – Богдан, просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46002
Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м. Тернопіль, 46008
тел./факс (0352)52-06-07; 52-19-66; 52-05-48
office@bohdan-books.com
www.bohdan-books.com.

ISBN 978-966-10-3905-5

© Навчальна книга — Богдан, 2014

Юний друже!

Цей посібник допоможе тобі поринути у чарівний світ музики, відкрити животворне джерело людських почуттів і переживань, розвинути художньо-творчі здібності.

Користуючись посібником, ти навчишся слухати та сприймати музику, розчувати та виконувати пісні, ознайомишся з творами українських і зарубіжних композиторів.

Основні вимоги до співу

1. Співати потрібно стоячи або сидячи.
Стійте прямо, голову тримайте вільно, не напружуйтесь.
Плечі відведіть назад, руки вільно опустіть.
Під час співу сидячи руки покладіть на коліна або парту.
2. Дихайте спокійно, плечі не піднімайте.
Кожне слово пісні вимовляйте чітко і виразно.
3. Співайте м'яким наспівним голосом.
Співаючи в хорі, не виділяйтесь.
Прислухайтесь до співу однокласників, не викрикуйте.
4. Ваш спів повинен бути виразним, красивим, на радість вам і слухачам.
5. Не можна співати голосним різким звуком. Недбале ставлення до свого голосу, крик, вереск можуть призвести до втрати голосу.
6. Не співайте на холодному чи сирому повітрі.

Жанри музичного мистецтва

Жанри камерно-вокальної музики

Жанри хорової музики

Жанри камерно-інструментальної музики

Жанри симфонічної музики

Жанрова палітра музичного мистецтва

Музичне мистецтво за допомогою впорядкованих звуків доносить до слухача думки та почуття композитора, що втілені в художніх образах. Музичне мистецтво розподіляють за жанрами, що різняться видом і манерою виконання.

Вокальні жанри	камерно-вокальна музика хорова музика
Інструментальні жанри	камерно-інструментальна музика симфонічна музика

Музичний жанр — рід, вид, тип, манера. Жанри відрізняються один від одного особливостями змісту та форми.

Слухання музики.

Едвард Гріг. **Концерт № 1 для фортепіано з оркестром (ля-мінор), ч. I.**

Які твої враження від прослуханого твору?

До якого жанру належить цей твір?

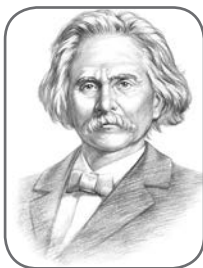
жанру хорової музики жанру симфонічної музики

жанру інструментальної музики

Які засоби виразності застосував композитор у цьому творі?

мелодію ритм динаміку темп

Концерт — жанр інструментальної музики, в основі якого лежить «змагання» соліста та оркестру.

Едвард Гріг. Норвезький композитор, піаніст, засновник норвезької професійної музики. Створив понад 240 пісень та 10 зошитів-п'єс для фортепіано. Найбільш відомі його твори — фортепіанний концерт і музика до драми Г. Ібсена «Пер Гюнт».

1843–1907 pp.

Розучування пісні.

Шкільний корабель

Слова К. Ібряєва

Музика Г. Струве

І тоді, як сніг довкола,
І коли сади цвітуть,
Ти нагадуєш нам, школо,
Корабель, що лине в путь.

Приспів:

Ми вахту несемо у класі роки,
То значить, хоч трошки ми всі — моряки.
Жага відкриттів нам знайома,
Дороги у нас не близькі.

Кожен рік ми входим, звісно,
В клас новий, як в інший порт.
Наші мрії, нашу пісню,
Як завжди, берем на борт.

Приспів.

По слідах героїв Гріна,
По книжках, що любиш ти,
Під невидимим вітрилом
Нам із друзями пливти.

Приспів.

Чи в морфлот підем зі школи,
Чи покличе космодром —
Не залишимо ніколи
Ми людину за бортом.

Приспів.

Запиши ритмічний рисунок пісні.

Історія вокальної музики

Однією з найперших вокальних шкіл була італійська школа **бельканто**, де було відпрацьовано класичне звучання голосу, що надалі сприяло виникненню жанру опери.

Стиль «бельканто» увібрав усі найяскравіші народні, церковні та світські досягнення музичного мистецтва.

Представники італійської школи виділяються досконалою технікою бельканто і поставленим голосом.

На особливостях співочого стилю бельканто побудовано сольні партії в операх Моцарта, Верді, Россіні та інших композиторів.

Слухання музики.

а) Джузеппе Верді. **Пісенька Герцога з опери «Ріголетто»** у виконанні Лучано Паваротті.

б) Лучо Дала. **«Пам'яті Карузо»** у виконанні Пласідо Домінго.

Яке твоє враження від виконання арії різними виконавцями?

До якого жанру належать ці твори?

- камерно-вокальної музики
- хорової музики
- камерно-інструментальної музики

Чи відчувається різниця у звучанні голосів виконавців?

- так
- ні
- не зовсім

Чим відрізняється чоловічий голос від жіночого?

- тембром
- темпом
- діапазоном

Джузеппе Верді. Італійський композитор. Основними у його творчості були опери, яких він створив 28. Серед них відомі «Отелло», «Ріголетто», «Аїда», «Травіата». Також писав релігійні твори, вокальні ансамблі, романси, пісні.

1813–1901 рр.

Повторення:

Крапка біля ноти

та тай ті тій та-а та-а-а

Познач правильну відповідь:

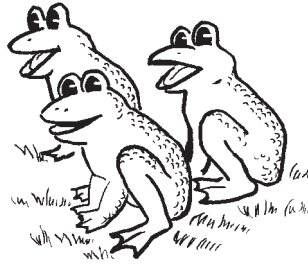
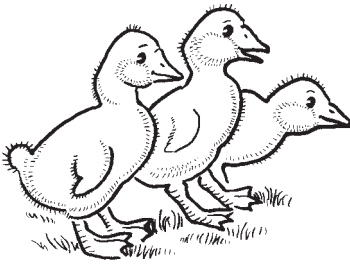
- Крапка біля ноти вказує на продовження звучання ноти на половину її тривалості.
- Крапка біля ноти вказує на підвищення звучання ноти.

Виконай поспівку з подовженою тривалістю.

Жаб - ки, жаб - ки ква, ква, ква,
 Гу - се - ня - та га - га - га

ве - се - ло стри - ба - ють.
 ла - гідно спі - ва - ють.

Виконання пісні. «Шкільний корабель».

Яку манеру співу потрібно застосувати при виконанні пісні?

- народну академічну естрадну

Який вид виконання застосовують в оперному жанрі?

- народний академічний естрадний

Тембр — забарвлення голосу. Кожен звук має своє емоційне забарвлення, яке відповідає певному настрою. Така властивість звуку зветься тембром.

Камерно-вокальна музика

Камерна музика — музика (вокальна, інструментальна, вокально-інструментальна), створена для виконання невеликим складом музикантів. Камерна музика може передавати ліричні емоції та найтонші сторони душевних станів людини.

Камерний спів — вид вокального виконавства, що пов'язаний з художньою інтерпретацією романсів, пісень та інших вокальних творів у невеликому концертному приміщенні.

Слухання музики.

а) Франц Шуберт. «**У дорогу**». (З вокального циклу «Прекрасна мельниківна».)

б) Михайло Глінка. «**Попутна пісня**». (З вокального циклу «Прощання з Петербургом».)

Який настрій викликають прослухані твори?

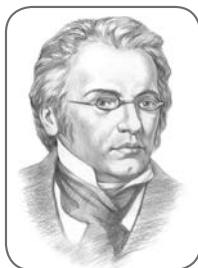
Які засоби виразності застосували виконавці та автори цих творів?

Чим відрізняються вокальні твори від інструментальних?

манерою виконання інтонацією

Що об'єднує ці твори?

зміст мелодія ритм темп стиль

Франц Шуберт. Австрійський композитор, автор понад 300 пісень, 9 симфоній, 22 сонат та інших творів. Головним засобом виразності в його піснях виступає мелодія — гнучка і співуча, в якій психологічна глибина поєднується з легкістю, вишуканістю та бездоганним почуттям ритму.

1797–1828 pp.

Михайло Глінка. Російський композитор, засновник російської композиторської школи та опери. Написав опери «Іван Сусанін» та «Руслан та Людмила», ряд симфонічних фантазій та увертюр, пісні, романси та інші твори.

1804–1857 pp.

Розучування пісні.

Од Києва до Лубен

Українська народна пісня

Од Києва до Лубен
Насіяла конопель.

Приспів:

Дам лиха закаблукам,
Закаблукам лиха дам.
Достанеться й передам!

Од Ніжина до Прилуки
Та й побила закаблуки.

Приспів.

Од Полтави до Хорола
Черевички попорола.

Приспів.

А мій батько чоботар
Черевички полатав.

Приспів.

Запряжу я козу в віз
Та й поїду по рогіз.

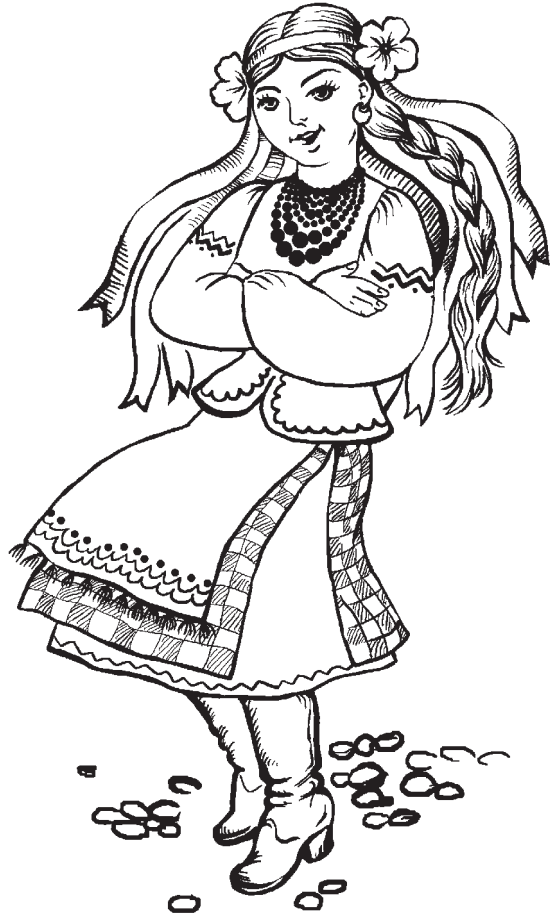
Приспів.

Запряжу я півня в сани
Та й поїду до Оксани.

Приспів.

Запряжу я барана —
Куди люди, туди й я.

Приспів.

Як потрібно виконувати пісню, щоб передати її танцювальний жартівливий характер?

тужливо

весело

журливо

танцювально

жалібно

примхливо

Пісенний жанр. Народна пісня

Пісня — словесно-музичний твір, призначений для співу.

Пісня — це найбільш поширена форма вокальної музики, що поєднує словесний і музичний образ. Існують два основні види піснi: *народна та авторська* (літературного походження). Народні пісні ще називають *фольклорними* (пісні, що були створені в давні часи і передавалися із уст в уста). Вони поділяються на *ліричні та балади, героїчні та хороводні, чумацькі, рекрутські, обрядові, сатиричні, танцювальні*. Такі пісні можуть бути з приспівом і без нього.

Слухання музики.

Українські народні пісні

- а) «Ой під вишнею» у виконанні тріо Мареничів.
- б) «Летіла зозуля» у виконанні Ніни Матвієнко.

Чим відрізняються ці пісні?

- мелодикою
- ритмом змістом

До якого жанру вони належать?

- інструментального вокального
- вокально-інструментального

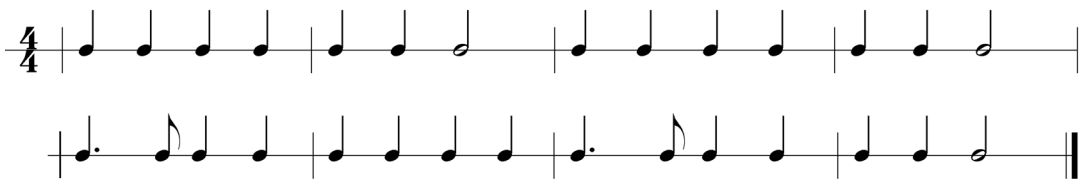

Спробуй охарактеризувати використані засоби виразності.

Визнач вид цих пісень.

- народні авторські

Виконай ритмічну вправу. Пригадай, як потрібно витримувати ноту з крапкою.

Яку пісню відображає цей ритмічний рисунок?

- «Шкільний корабель»   «Од Києва до Лубен»

Виконання пісні. «Од Києва до Лубен».

Який характер пісні?

- маршовий   наспівний   танцювальний

До якого жанру музики належать ця пісня?

- класичної музики   фольклору
 симфонічної музики   камерної музики

Як називають інструментальний супровід до пісні?

А К О М   А   Е М   Т

Як іще називають приспів пісні?

Р Е Ф Р   Н

Хто є авторами мелодії пісень?

- народ   композитори   поети   художники

Визнач жанр української народної пісні «Од Києва до Лубен».

- календарно-обрядова
 родинно-побутова
 танцювальна, жартівлива

Це потрібно пам'ятати:

Для голосу шкідливо — дуже голосний спів, крик, спів на холодному повітрі, наслідування та імітація естрадного співака.

Історія пісні

Пісні завжди були частиною атрибутики народних свят і дійств. Музика і спів віддавна тісно пов'язані з трудовою діяльністю людини, її побутом і відпочинком. У народних піснях та авторських творах відображено все те, чим щоденно живуть люди. Отже, джерелом пісні є саме життя.

Пісня, як і музика в цілому, формує морально-естетичні та духовні ідеали, ідейні переконання особистості та її поведінку.

Слухання музики.

а) Муз. Данила Крижанівського, сл. Тараса Шевченка. «**Рече та стогне Дніпр широкий**».

б) Муз. Костянтина Меладзе, сл. Діани Гольде. «**Квітка-душа**».

Визнач жанри прослуханих творів.

☐ хорова музика	☐ камерно-вокальна музика
☐ вокальний жанр	☐ інструментальний жанр

Що спільного та відмінного у цих творах?

☐ зосередження душі	☐ світлий настрій
☐ безтурботна веселість	☐ душевний спокій
☐ піднесена любов	☐ тощо

Чому ці твори по-різному впливають на кожного з нас?

Прослухай фрагмент у виконанні вчителя. З якої він пісні?

☐ «Квітка-душа»	☐ «Рече та стогне Дніпр широкий»

Розучування пісні.

Реве та стогне Дніпр широкий

Слова Т. Шевченка

Музика Д. Крижанівського

Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолю верби гне високі,
Горами хвилі підійма.

І блідний місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав,
Неначе човен в синім морі,
То виринав, то потопав.

Ще треті півні не співали,
Ніхто ніде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,
Та ясен раз у раз скрипів.

У цій пісні мелодія відображає

- різні історичні події   стан природи
 стан душі

Як потрібно виконувати кожен куплет пісні, щоб відтворити поетичний образ рідної природи?

Данило Крижанівський. Український педагог та композитор-аматор. Паралельно з викладанням писав музику, здебільшого хорову, а також пісні та романси.

1856-1894 рр.

Гімн — урочиста пісня

Гімн — урочистий музичний твір.

Назва походить від хвалебних пісень на честь богів, героїв, святих, історичних подій, військових перемог, спортивних церемоній і культурних організацій.

Гімни є *державні, релігійні, спортивні, студентські та інші*. Усі країни мають свої державні гімни.

Гімн України має назву «Ще не вмерла України і слава, і воля...».

Слухання музики.

а) Муз. Михайла Вербицького, сл. Павла Чубинського. **Державний гімн України**.

б) Муз. Миколи Лисенка, сл. Олександра Кониського. «**Боже великий, єдиний**».

в) Гімн студентської молоді. «**Gaudeamus**».

Чим відрізняється гімн студентської молоді від Державного гімну України?

- змістом   мелодикою   ритмом   настроєм
 характером   манерою виконання

Що об'єднує ці твори?

- урочистість   піднесеність   любов до науки
 гордість за студентство   честь   відвага

У чому подібність духовного гімну «Боже великий, єдиний» і Державного гімну «Ще не вмерла України...»

- гордість за державу   гордість за народ
 любов до історичного минулого   моральні устої

У чому полягає урочистість Державного гімну?

Визнач, якому із прослуханих творів відповідає цей ритмічний рисунок.

Державний гімн України

Слова П. Чубинського

Музика М. Вербицького

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Двічі

Опиши характерні ознаки урочистого гімну.

Микола Лисенко. Український композитор, піаніст, хоровий диригент, засновник української класичної музики. Написав ряд опер, серед яких «Тарас Бульба», «Наталка Полтавка», дитячі опери «Коза-Дерева» і «Пан Коцький», кантати, хорові твори, пісні, інструментальні твори.

1842–1912 рр.

Михайло Вербицький. Український композитор, хоровий диригент, священник. Писав музику до драматичних вистав, твори для симфонічного оркестру, увертюри, пісні, хорові твори, духовні твори.

1815–1870 рр.

Виконання пісні. «Рече та стогне Дніпр широкий».

Звучить романс

Романс — одноголосний камерний вокальний твір з інструментальним супроводом, який виник в Іспанії та набув поширення в інших країнах. Мелодія романсу органічно пов'язана з текстом і передає не тільки загальний характер, структуру, а й ритм поетичного твору.

Іноді романсом композитори називають інструментальну п'єсу наспівного, мелодійного характеру.

Слухання музики.

- а) Українська народна пісня. «**Ніч яка місячна**».
- б) Українська народна пісня. «**Місяць на небі**».
- в) Муз. В. Михайлюка, сл. М. Юрійчука. «**Черемшина**».
- г) Муз. М. Глінки, сл. В. Забіли. «**Не щебечи, соловейку**».

Яке твоє враження від прослуханих романсів?

Поміркуй і скажи, які характерні ознаки романсової лірики властиві цим творам.

- людські почуття наявність наспівної мелодії
- перевага внутрішнього світу людини
- вияв особистих почуттів і думок

Чи може пісня літературного походження вважатися романсом?

- так ні інколи

Чи можемо вважати романсом наступну пісню?

- так ні треба послухати виконання

Повільно Українська народна пісня

На бе-ре-зу дуб по-хи-лив - ся, на ба-га-ту чорт за-ди-вив - ся,
 на вбо-гу-ю доб-рі - ї лю-ди: зу-бо-го - ї гос-по - ди-ня бу - де.

Розучування пісні.

Музика землі

Слова та музика А. Житкевича

Послухай музику землі:
 В ній запах трав і сонця ласка,
 У синім небі — журавлі,
 А на долинах — дивна казка.

Приспів:

Співає чисте джерело,
 Навколо вквітчане барвінком,
 І пісня людям на добро
 Лунає радісно і дзвінко.

Послухай музику землі
 І таємничу, і жадану.
 Її акорди чарівні —
 То звуки дивного органу.

Приспів.

Послухай музику землі,
 Пізнай навколишню природу:
 В ній ніжність наших матерів,
 В ній сила вільного народу.

Приспів.

Про що розповідається у цій пісні?

☐ про Батьківщину	☐ про рідну природу
☐ про музику	☐ про людей

Які характерні інтонації автор використав для розкриття літературного образу пісні?

Що є головним у цій композиції?

☐ мелодія	☐ слова	☐ темп

Камерний зал

Урок узагальнення знань

Камерна музика — музика (вокальна, інструментальна та вокально-інструментальна), створена для виконання невеликим складом музикантів.

Камерний спів — вид вокального мистецтва, пов'язаний з художньою інтерпретацією романсів і пісень у невеликому концертному приміщенні.

Камерний оркестр — невеликий за складом оркестр, що виконує переважно ансамблево-оркестрову музику.

Слухання музики.

Камерні й інструментальні твори та пісні (за вибором учителя).

Який характер цих творів?

Хто виконує ці твори?

☐ соліст-вокаліст	☐ камерний оркестр
☐ соліст-інструменталіст	☐ тріо ☐ дует

Охарактеризуй засоби виразності, використані у прослуханих композиціях.

Які голоси виконують ці твори?

☐ бас	☐ тенор	☐ баритон
☐ сопрано	☐ альт	

Перевір себе.

1. Урочистий музичний твір хвалебного характеру — це

☐ пісня-романс	☐ гімн	☐ ода	☐ балада

2. Назви жанр інструментальної музики, в якому приймає участь соліст-інструменталіст з оркестром.

☐ симфонія	☐ опера	☐ концерт	☐ увертюра

3. Назви закінчений епізод в опері, який виконується солістом у супроводі оркестру.

танець   романс   арія   каватина

4. Перша вокальна школа, що була заснована в Італії, зветься

хорова   пісенна   бельканто   любителі співу

5. Пригадай вид музичного мистецтва для виконання малим складом музикантів у невеликих приміщеннях.

симфонічна музика   камерна музика

6. Чи можна відчутти настрої, що панував у серці композитора, слухаючи його твір?

так   інколи   не завжди   ні

7. Розглянь нотний запис української народної пісні. Чи можна вважати її романсом?

так   ні   Якщо ні, то чому?

ВеселоУкраїнська народна пісня

За - ду - ма - ла ба - бу - сень - ка та й роз - ба - га - ті - ти,
під - са - ди - ла ку - рі - поч - ку щоб ви - ве - ла ді - ти.

кво, кво, кво, кво, кво, кво, кво, кво, кво, кво.

Виконання пісень. «Шкільний корабель», «Од Києва до Лубен», «Реве та стогне Дніпр широкий», «Музика землі».

Яка з цих пісень має широкий, наспівний характер?

Чим відрізняється пісня «Шкільний корабель» від пісні «Музика землі»?

Хорова музика

Хорова музика призначена для виконання хоровими колективами. Це найбільш масове виконання народних пісень, академічних і духовних творів.

Хоровий спів поширений у багатьох країнах світу і є могутнім засобом музично-естетичного виховання особистості. Він може бути *одноголосним* чи *багатоголосним*. Хорові колективи поділяються на різні види: *дитячі, жіночі, чоловічі, змішані, хори хлопчиків*. Колективне виконання хорової музики є найважливішим видом масового музичного мистецтва.

Слухання музики.

Співає хор хлопчиків «Libera» (Лондон).

а) «**Sanctus**» (Голоси Ангела).

б) «**Always with You**» (Завжди з тобою).

Розкажи про своє враження від прослуханої музики.

Який хор виконує ці твори?

однорідний   змішаний   дитячий

Прослухай музичні твори виконані

з акомпанементом   без нього (a'capella)

Який із цих нотних записів призначений для виконання хором, а який для соліста?

а) **Moderato** Щедрівка «Ой у полі плужок ходить»

Ой у по - лі плу-жок хо-дить. Щед - рий ве - чір, доб - рий ве - чір!

Щедрівка «Ой у полі плужок ходить»

Moderato

Щед-рий ве - чір, доб-рий ве - чір! Доб-рим лю - дям на весь ве - чір!

Розучування пісні.

Тихо над річкою

Слова С. Черкасенка

Музика П. Батюка

Тихо над річкою
В ніченьку темную
Спить зачарований ліс.
Ніжно шепоче він
Казку таємную,
Сумно зітха верболіз.

Двічі

Нічка розсипала
Зорі злотистії,
Ось вони в річці на дні.
Плачуть берези
По той бік сріблястії,
Стогне хтось тяжко вві сні.

Двічі

Що йому мариться?
Щастя улюблене?
В хвилях зрадливих життя?
Може, то серце нудьгує загублене,
Просить, шука вороття?

Двічі

Важко навіки минулому зникнути...
Нічка зітхає, мовчить.
Страшно, і сумно, і хочеться скрикнути —
Пітьму зловісну збудить.

Двічі

Якими засобами виразності композитор передав зміст вірша?

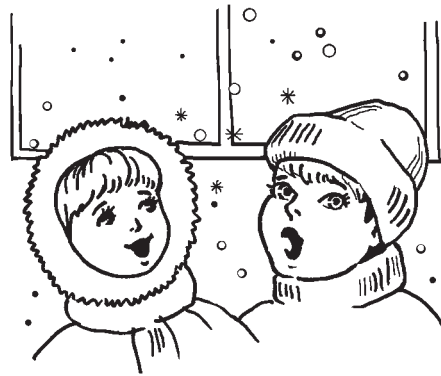
Видатні імена в хорovому мистецтві

Широта і наспівність мелодики, її яскрава виразність та емоційність, задушевність і простота — всі ці ознаки характерні для українських композиторів. Це і є найголовнішою рисою вокально-хорової музики українських композиторів Максима Березовського, Артемія Веделя, Дмитра Бортнянського, Кирила Стеценка, Миколи Леонтовича, Якова Степового, Миколи Лисенка, Станіслава Людкевича.

В Україні успішно діють такі професійні колективи, як Академічна хорова капела «Думка», академічний народний хор ім. Г. Віршовки, Академічний хор «Трембіта», Закарпатський, Черкаський, Волинський народні та інші хори. У містах та селах України постійно створюються хорові аматорські колективи.

Слухання музики.

- а) Українська народна пісня в обробці Миколи Леонтовича. «Дударик».
- б) Українська народна пісня в обробці Миколи Леонтовича. «Щедрик».

Уяви собі маленький струмочок, ледве помітний у траві. Спершу ми чуємо лише дзюрчання струмка, поступово шум води наростає і стає дедалі гучнішим, потік води збільшується і перетворюється у широку ріку з порогами та водоспадами.

Отак і український композитор Микола Леонтович використав просту мелодію і розгорнув її у розлогу музичну картину з безліччю різноманітних яскравих підголосків.

а) **Moderato**

М. Леотович. «Дударик»

Ді - ду мій, ду - да - ри - ку, ти ж, бу - ло, се - лом і - деш,..

Allegretto

М. Леотович. «Щедрик»

Щед - рик, щедрик, шед - рі - воч - ка, при - ле - ті - ла лас - ті - вочка,..

Який колектив виконує ці хорові твори?

- дитячий хор   однорідний хор
 змішаний хор   чоловічий хор

Чим відрізняються однорідні хори від змішаних?

- тембром голосів   складом учасників
 барвистими костюмами   силою звучання
 можливістю вираження теми твору людськими голосами

Микола Леонтович. Український композитор та педагог. Його хорові обробки народних пісень є неперевершеним зразком хорového аранжування й виконуються багатьма українськими колективами в Україні та діаспорі.

1877–1921 pp.

Виконання пісні. «Тихо над річкою».

Подумай, як потрібно виконувати пісню, щоб передати її поетичний і задушевний характер.

Співає хор

Хор — співацький колектив, створений для спільного виконання, зазвичай, багатоголосних вокальних творів. Хори бувають професійні та аматорські, одноголосні, двоголосні, триголосні, чотириголосні. Багатоголосний спів в Україні розпочався ще за часів Київської Русі із кантів, псалмів та духовних пісень. Значного розвитку хоровий спів зазнав у духовних творах композиторів Д. Бортнянського, М. Березовського, А. Веделя, М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, Я. Степового, С. Людкевича, М. Вербицького.

Слухання музики.

- а) Артемій Ведель. «Многая літа». Херувимська пісня №7.
- б) Сергій Рахманінов «Богородице Діво, радуйся».

Проаналізуй ці твори.

Який настрій викликала у тебе музика духовних творів?

Які колективи виконують ці композиції?

однорідний хор змішаний хор дитячий хор

Визнач характер виконання цих творів.

благальний скорботний

Який характер хору «Богородице Діво, радуйся»?

наспівний трагічний упокорений

Які засоби виразності найбільш відчутні у цих творах?

мелодійність ритм темп динаміка

Артемій Ведель. Український композитор і диригент. У його творчому доробку духовні твори — Всеношна, літургії Івана Златоуста, 12 духовних концертів, псалми, канти та інші твори. Мелодика творів виразна, наспівна, пов'язана із давньоукраїнським фольклором.

1767–1808 рр.

Знайомтесь: кантата

Кантата — великий концертний твір урочистого або лірико-епічного характеру, що складається з кількох частин і призначений для виконання солістами, хором та оркестром.

Цей жанр виник в Італії. Кантата походить від італійського слова *canto* — співати. Кантати є світські і духовні. До духовного жанру кантат зверталися композитори різних країн Європи: Г. Гендель, Й.С. Бах, С. Рахманінов, М. Лисенко, С. Прокоф'єв та інші.

Слухання музики.

Сергій Прокоф'єв. Фрагменти із кантати «**Олександр Невський**» у виконанні академічного хору та оркестру.

Що ти можеш сказати про особливості звучання хору?
Який хор виконує цей твір?

- аматорський   професійний
 змішаний   однорідний

Чим відрізняється виконання кантати від хорового виконання народної пісні?

- змістом   звучанням   акомпанементом
 манерою співу   величиною твору

Кантата — це жанр

- інструментальний   хоровий
 вокальний   вокально-інструментальний
 симфонічний

Хор із кантати «Олександр Невський» починається

- з повного такту   із затакту

Пригадай, що таке затакт. Розглянь ритмічну вправу.

Як вона розпочинається?

- з повного такту   із затакту

1891–1953 pp

Сергій Прокоф'єв. Російський композитор, піаніст. Написав 8 опер, серед яких «Війна і мир», «Повість про справжню людину», 7 балетів («Ромео і Джульєтта», «Попелюшка»), кантати «Олександр Невський», «На варті миру», симфонічну казку для дітей «Петрик і Вовк». 5 концертів для фортепіано з оркестром та 2 концерти для скрипки, п'єси для фортепіано, музику до кінофільмів, вокальні твори. Його музика пронизана глибиною людських почуттів, оригінальністю музичних засобів виразності.

Виконання пісні. «Веселкова пісня».

Який настрій створює пісня?

Що потрібно для того, щоб пісня прозвучала на професійному рівні?

- не відволікатись   вдумливо співати

Про який музичний жанр йшлося на уроці?

- симфонію   оперу   кантату

Які види мистецтва поєднані у цьому жанрі?

Які хорові партії та музичні інструменти тобі вдалося розпізнати у творі С. Прокоф'єва?

Затакт — це неповний такт, із якого починається мелодія пісні чи музичного твору.

Духовна музика. Меса. Хорал

Духовна музика — вокально-хорові або вокально-інструментальні твори на канонічні, релігійні за змістом тексти або сюжети. Її виконують під час Богослужінь і концертних виступів.

До духовної музики відносяться *меса та хорал*.

Меса — вокально-хоровий твір, може бути із інструментальним супроводом (орган, оркестр) богослужбового циклу, що є аналогом літургії і складається з кількох основних частин.
Хорал — хоровий спів релігійного змісту хвалебного характеру.

Слухання музики.

Йоганн Себастьян Бах.

- а) **Kyrie eleison** — I ч. із меси сі мінор (5-ти голосий хор).
- б) «**Страсті за Матвієм**» (заключний хорал).
- в) «**Німецька органна меса**» (фрагмент).

Що спільне та відмінне у цих творах?

Чи залежить емоційний зміст твору від музичного викладу?

так   ні   частково

Чи мають ці хорові твори музичний супровід?

так   ні   деякі

Охарактеризуй засоби виразності меси та хоралу.

Яке твоє враження від прослуханих композицій?

Які музичні інструменти виконують ці твори?

У чому полягають особливості звучання хору, оркестру та органа у цих творах?

Про які музичні жанри ти дізнався на уроці?

симфонію   месу   хорал

Чи може схвилювати і принести насолоду музика, створена Бахом 250 років тому?

Історія реквієму та літургії

Літургія — урочисте богослужіння, під час якого поєднуються читання, молитва і великий циклічний вокально-хоровий твір, який виконує як хор так і соліст.

Реквієм — траурно-заупокійна меса. Започаткований у XV ст. як одноголосий твір, а з XVII століття розвинувся у велику циклічну форму для хору, солістів і органа (чи оркестру).

Слухання музики.

а) Леся Дичко. «Святий Боже» — фрагмент із «Урочистої Літургії».

б) Вольфганг Амадей Моцарт. «**Lacrimoza**» із «Реквієму».

Які твої враження від прослуханих композицій?

Порівняй ці два твори. Чим вони схожі?

змістом   тематикою   манерою виконання

Визнач вид музичного супроводу кожного твору.

орган   оркестр   фортепіано

Що відрізняє твір В.А. Моцарта «Лакримоза» від твору Л. Дичко «Святий Боже»?

Які головні засоби виразності використані у творі Моцарта?

мелодію   ритм   динаміку   темп   тембр

Які відчуття навіює така музика?

тривогу   радість   смуток   упокорення

Що тобі відомо про музичний інструмент орган?

Чим відрізняється реквієм від меси?

Леся Дичко. Відома сучасна українська композиторка. У її творчості музика різних жанрів: балет «Досвітні вогні» за мотивами творів Лесі Українки, ораторії, кантати, опера «Золотослов», п'єси для фортепіано, пісні для дітей, музика для кіно.

нар. 1939 р.

1756–1791 рр.

Вольфганг Амадей Моцарт. Геніальний австрійський композитор. У його творчому доробку 19 опер («Весілля Фігаро», «Дон Жуан» та ін.), 49 симфоній, концерти для клавіра з оркестром, для скрипки з оркестром, ораторії, кантати, меси, сюїти, серенади. У його музиці преважає життєрадісна витончена лірика, проте вона містить чимало ноток, насичених душевним смутком і драматизмом.

Розглянь нотний запис фрагменту літургії для змішаного хору.

Наспівно

С.
А.
Т.
Б.

Бла-гос-ло - ви, ду-ше мо-я, Гос - по - да, бла-гос-ло - вен Ти Гос - по - ди.

Про які музичні жанри ми говорили сьогодні на уроці?

- меса
  реквієм
  літургія
  хорал

Виконання пісні. «Дружать музика і діти».

Який характер пісні?

Який настрій вона створює?

Як її треба виконувати?

Ораторія

Ораторія — великий концертний твір на певний сюжет для солістів, хору і симфонічного оркестру.

Виникла ораторія у XVII ст. майже одночасно з оперою, і має повну схожість, відрізняючись лише відсутністю сценічної дії та художнього оформлення.

Слухання музики.

а) Микола Леонтович. «Щедрик».

б) Йоганн Себастьян Бах. «Різдвяна ораторія».

Про що «розповідає» музика ораторії?

про літо   про осінь   про зиму   про весну

Які засоби музичної виразності використав композитор для зображення зимової пори?

динаміку   тембр   темп   мелодію

виконавські засоби   ритм

Які враження справила на тебе ця музика?

Яка головна тема хору «Щедрик»?

мелодійна   велична   радісна

тужлива   схвильована   динамічна

Які з цих інструментів тобі вдалось розпізнати за звучанням в ораторії?

Розучування пісні.

З Новим роком, Україно

Слова і музика Н. Май

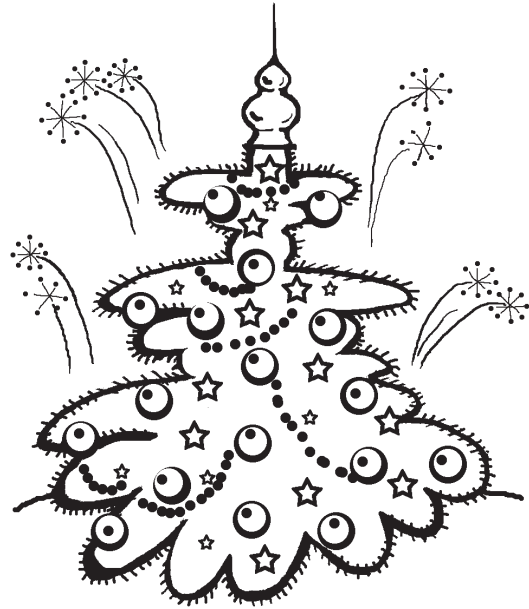
На порозі — Новий рік,
І горить вогнів намисто,
І лунає щирий сміх —
Це радіє рідне місто.

Приспів:

З Новим роком, Україно,
Святкувати всім пора.
З Новим роком, Україно,
Щастя, радості й добра!

На порозі — новий день,
Завтра диво нас чекає.
Скільки радісних пісень
Ми сьогодні заспіваєм!

Приспів.

Що потрібно для того, щоб пісня прозвучала по-святковому і принесла радість тобі та іншим людям?

Як називаються різні сили звучності в музичних творах?

- темп   тембр   динаміка

Від чого залежить характер пісні?

- від тексту   від нотного запису
 від задуму композитора

Виконай ритмічну вправу з шістнадцятими тривалостями.

$\frac{2}{4}$ ті, те-ре ті-ті, раз ті та, те-ре-те-реті-ті, раз те-ре та...

Вокальна музика в театрі та кіно

Урок узагальнення знань

Театральна музика — вокальна та інструментальна музика до театральних вистав, що сприяє створенню певної емоційної атмосфери та розкриттю ідеї п'єси, єдності та цілісності спектаклю, посиленню художньо-емоційного впливу на глядачів.

Слухання музики.

а) Петро Чайковський. «Колядка» із опери «Черевички».

б) Костянтин Меладзе. Мюзикл «Вечори на хуторі біля Диканьки» (пісня за вибором учителя).

Перевір себе.

1. Чи відрізняється мюзикл від опери?

так ні

2. Розкажи про свої враження від прослуханої музики.

3. Які голоси виконують ці твори?

жіночі чоловічі дитячі

4. Чим відрізняється хорал від кантати?

змістом розміром тематикою

5. Чим відрізняється меса від реквієму?

6. Чим відрізняється ораторія від опери?

театралізацією сценічною дією співом

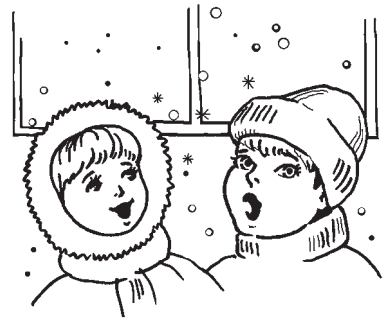
7. Чим відрізняється духовна музика від світської?

8. Які ще музичні жанри ти знаєш?

9. Які види хорів для тебе є цікавими?

жіночі чоловічі

дитячі змішані

10. У чому особливість української колядки?
11. Встанови відповідність між назвами прослуханих творів та прізвищами їхніх авторів.
  1. «Зима» із ораторії «Пори року»
  2. Хор «Щедрик»
  3. Хор із ораторії «Олександр Невський»
  4. «Богородице Діво, радуйся»
  5. «Не щечечи соловейку»
  6. Арія герцога із опери «Ріголетто»
  7. Концерт для фортепіано з оркестром ля-мінор
  8. Вокальний цикл «Прекрасна мельниківна»
  9. Духовний гімн «Боже великий, єдиний»
  10. «Святий Боже» із «Урочистої Літургії»
  11. «Lacrimosa»

☐ Дж. Верді	☐ М. Глінка	☐ Е. Гріг
☐ М. Лисенко	☐ М. Леонтович	☐ Й. Гайдн
☐ С. Прокоф'єв	☐ С. Рахманінов	☐ А. Ведель
☐ П. Чайковський	☐ Л. Дичко	☐ В. А. Моцарт

Ритмічна двоголосна вправа. Зверни увагу на шістнадцяті тривалості та паузи. Восьму паузу витримуй на склад «раз».

2/4

раз те-реті-ті раз ті та

2/4

Виконання пісні. «З Новим роком, Україно!».

Заспівай пісню вдома своїм друзям.

Жанрова палітра інструментальної музики

Музичний жанр — поняття, що характеризує класифікацію музичної творчості за родами, видами і манерою виконання.

Інструментальна музика — музика, призначена для виконання на музичних інструментах. Буває сольною, камерно-інструментальною, оркестровою.

Слухання музики.

Людвіг ван Бетховен. «До Елізи».

Хто виконує прослуханий твір?

оркестр піаніст

До якої музики відноситься цей твір?

сольної оркестрової
 камерно-інструментальної

Які зображальні методи застосував композитор, щоб передати свої почуття в цьому музичному творі?

динаміку темп ритм мелодичний розвиток

Розглянь вправи. Визнач динаміку, зазначену в нотопісі.

The image shows two musical staves. The first staff is in 3/4 time and contains a melodic line with dynamics *p*, *mp*, *mf*, *f*, and *p* indicated by wedges and text. The second staff is in 2/4 time and contains a rhythmic pattern with dynamics *f*, *p*, *f*, *f*, *f*, *p*, *f*, and *p* indicated by text above the notes.

Розучування пісні.

Зима

Слова і музика В. Островського

Знов прийшла до нас зима,
 Білу шубку одягла.
 Ліс і гори вкрила снігом,
 Всі дороги замела.
 Злиться в полі хуртовина,
 Замітає слід вона,
 Насипає кучугури
 Біля нашого вікна.

На подвір'я, мов жива,
 Вийшла баба снігова.
 В сніжки грається малеча,
 Веселиться дівчора.
 Сніг іскриться і сріблиться,
 Біло-біло стало враз.
 І мороз рум'янить лиця —
 Це зима вітає нас.

Прилетіли снігурі,
 Раді діти у дворі,
 Мчать із гірки на санчатах
 І дорослі, і малі.
 Лине пісня понад світом —
 Новий рік іде в наш дім.
 Будем раді вас вітати
 З Новим роком! Щастя всім!

Двічі

Двічі

Двічі

1770–1827 рр.

Людвіг ван Бетховен. Німецький композитор, органіст. Бетховен найбільш видатна постать у європейській музиці. Автор однієї опери «Фіделіо». Найбільш активно проявив себе у сонатно-симфонічних жанрах. У доробку композитора 9 симфоній, увертюри, ряд сонат для фортепіано, скрипки, віолончелі, скрипкові та фортепіанні концерти, п'єси для фортепіано, пісні.

Грають віртуози. Камерно-інструментальна музика

Віртуоз — музикант, який володіє високою виконавською майстерністю.

Віртуозна музика — музика, яка дозволяє виконавцю показати майстерність володіння музичним інструментом.

Слухання музики.

а) Ніколо Паганіні. **Каприс № 24** у виконанні Ванесси Мей.

б) Альфред Шнітке. «**Сюїта в старовинному стилі**» у виконанні камерного оркестру «Віртуози Москви».

Капричо або каприс — інструментальна п'єса довільної форми, у блискучому віртуозному стилі.

Сюїта — інструментальний твір, що складається з кількох самостійних п'єс, об'єднаних художнім задумом.

Що об'єднує, а що є відмінною рисою в цих творах?

Чи подібна манера виконання обох п'єс?

так   ні

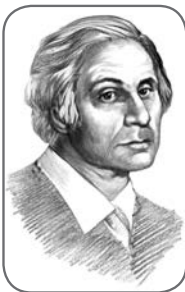
Виконання якого твору справило на тебе краще враження?

Каприс   Сюїта

У якому творі краще відчутна імпровізація?

Чи змінюється музичний лад у прослуханих п'єсах?

так   ні

Альфред Шнітке. Російський композитор, піаніст, теоретик музики і педагог, один із найвизначніших музичних діячів кінця ХХ століття. Писав у різних жанрах: 2 опери, балети, 9 симфоній, концерти, кантати, камерну музику, твори для оркестру, пісні, музика до фільмів.

1934–1998 рр.

Ніколо Паганіні. Італійський композитор, гітарист, скрипаль-віртуоз. Одна з найяскравіших особистостей музичної історії XVIII-XIX століть. Збагатив і розширив виражальні і колоритні можливості скрипки, заклав основи сучасної гри на скрипці. Писав твори для скрипки, гітари, оркестру.

1782–1840 рр.

Проспівай куплет пісні, що створений у перемінному ладі.

Як змінився характер і настрої пісні?

Стримано (до мажор) Українська народна пісня

Чор - но - бри - вий ко - ро - льок край го - ро - да хо - дить.

(ля мінор)

Чор - но - бри - вий ко - ро - льок, по - жа - луй - те в го - ро - док.

Яка за характером мелодія першого рядка пісні?

- журлива весела

Виконання пісні. «Зима».

Як потрібно виконувати пісню, щоб створити веселий, зимовий, новорічний настрої?

- співати натхненно радісно рухливо

- співати з пластичними рухами співати спокійно

Які музичні жанри входять до камерно-інструментальної «скриньки»?

Жанр прелюдії

Прелюдія, прелюд — невеликий вступ імпровізаційного характеру перед основним викладом музичного твору — фуґи чи сюїти, або окрема невелика інструментальна п'єса для фортепіано.

Імпровізація — створення музики без попередньої підготовки.

Слухання музики.

- а) Йоганн Себастьян Бах. **Прелюдія до-мажор з I тому** збірки «Добре темперований клавір».
- б) М. Скорик. **Прелюдія.**
- в) В. Барвінський. **Прелюдія.**

Розкажи про свої враження від прослуханих творів.
Чим відрізняються ці твори?

змістом   виконанням

На якому інструменті виконуються музичні твори?

скрипці   оркестром   фортепіано   клавесині

Які засоби виразності використали композитори?

динаміку   темп   ритм   тембр   жанр
 виконавський засіб — імпровізацію

Клавесин — старовинний клавішний струнно-щипковий інструмент.

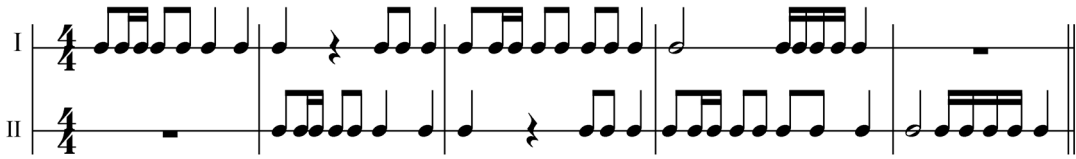

Йоганн Себастьян Бах. Німецький композитор та органіст, один із найвизначніших композиторів світу. У творчому доробку 2 томи «Добре темперованого клавіру» (по 24 прелюдії у кожному), меси, понад 200 духовних і світських кантат, концерти та сонати, хорові твори, твори для органа, клавесина та інші.

1685–1750 pp.

Виконайте ритмічний канон у розмірі 4/4.

Посміхайтесь

Слова А. Дмитрука

Музика О. Осадчого

Пам, па-па-ра-па-пам...
 Пам, па-па-ра-па-пам...
 Пам, па-па-ра-па-пам...
 Пам, па-па-ра-па-пам...

Рано на зорі прокидайтеся,
 Сонячній порі посміхайтесь.
 Щоб вінком пісень линув кожен день, —
 Зранку неодмінно посміхайтесь.

Приспів:

Посміхнись! Посміхнись!
 Знай, щастить в житті веселим людям.
 Хай твій сміх, добрий сміх,
 Наче сонце гріє всіх!

Хай гуркоче грім — не лякайтеся,
 Хмарам дощовим посміхайтесь.
 Морок відлетить,
 Вернеться блакить —
 Тільки, дуже прошу, — посміхайтесь!

Приспів.

Прийде сто турбот — ви тримайтесь!
 Серед всіх негод — посміхайтесь!
 Швидко лине час,
 Щастя стріне вас,
 Тільки ви частіше посміхайтесь.

Приспів.

| Двічі

| Двічі

| Двічі

Грайливе скерцо

Скерцо — невелика інструментальна п'єса, що у ХІХ столітті зайняла відповідне місце в симфонії. Витіснивши менует, поступово почала розвиватись як окремий самостійний жанр музики. У скерцо присутні комічні та жартівливі відтінки — гумор, усмішка, жарт, іронія.

Скерцо це не тільки жарт, а й вільна гра у вільному просторі, що вводить нас у духовний світ людини.

Слухання музики.

а) Йоганн Себастьян Бах. **Скерцо** із сюїти № 2.

У цій п'єсі флейта виступає солістом, а струнні інструменти, акомпануючи їй, звучать самостійно, постійно переплітаючись між собою.

б) Фридерик Шопен. **Скерцо сі-бемоль мінор**.

Розкажи про особливості прослуханих творів?

Чи схожі між собою два скерцо?

так ні

Опиши свої враження від прослуханих творів.

Які музичні образи ти можеш уявити, слухаючи ці твори?

Які засоби виразності застосували композитори для створення певних музичних образів?

Який настрій створюють ці твори?

похмурий бадьорий спокійний

Який характер скерцо Шопена?

життєрадісний мрійливий схвильований

Фридерик Шопен. Польський композитор та піаніст-віртуоз. Збагатив музику новими образами і змістом, розкрив невідомі до того часу її виражальні можливості, ввів нові прийоми вокальної фортепіанної майстерності. Писав в основному твори для фортепіано — концерти, сонати, прелюдії, полонези, вальси, етюди, мазурки.

1810–1849 рр.

Виразальні елементи музики. Музичні лади — мажор, мінор

Лад — це послідовний взаємозв'язок звуків музичного твору за висотою і тяжінням, що групується навколо найбільш стійкого головного звука — тоніки.

Найпоширенішими є **мажорний і мінорний** лади.

Проспівай куплет української народної пісні «Ой лопнув об-руч» і визнач, в якому ладі вона написана.

Весело (мажор) Українська народна пісня

Ой лоп - нув об - руч та й ко - ло ба - ри - ла,
дів - чи - на ко - за - ка та й о - ду - ри - ла.

(мінор)

Ой. ду - ма - ло - ся, пе - ре - ду - ма - ло - ся,
О, дур го - ло - ву бе - ре, що да - ле - ко він жи - ве.

Виконання пісні. «Посміхайтесь».

Яка мелодія пісні?

сумна весела спокійна бадьора

Виконуючи пісню, спробуй передати співом її характер.

Чи може бути мелодія засобом виразності, який допомагає створити музичний образ?

можливо так ні

Які засоби виразності музичних творів ти знаєш?

темп тембр ритм жанрові особливості
 динаміка темп гучність

Про що розповідає ноктюрн

Ноктюрн — наспівна лірична замріяно-мелодична п'єса, зміст якої пов'язаний з художніми образами ночі. Ноктюрн — це жанр фортепіанної музики.

Слухання музики.

- а) Едвард Ґріґ. **Ноктюрн № 4** із циклу «Ліричні п'єси».
- б) Фридерик Шопен. **Ноктюрн сі-мажор**.
- в) Арно Бабаджанян. **Ноктюрн**.

Який із прослуханих творів сподобався тобі найбільше?

Чим відрізняються ноктюрни один від одного?

змістом   характером   темпом

динамічними відтінками   різним настроєм

На що надихає така музика?

Динамічні відтінки

Різні відтінки сили звучання в музиці називаються **динамічними відтінками**.

p (*піано*) — тихо

f (*форте*) — голосно

mp (*мецо-піано*) — не дуже тихо

mf (*мецо-форте*) — не дуже голосно

pp (*піанісимо*) — дуже тихо

ff (*фортисимо*) — дуже голосно

Хлоп'ята і дівчатка

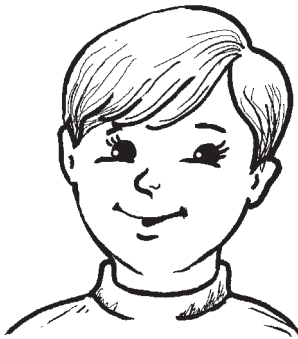
Слова І. Діка
Переклад Н. Забіли

Музика А. Островського

Ровесниці й ровесники,
Дівчатка і хлоп'ята,
Гуртом співають чудесно нам,
Гуртом книжки читати.

Приспів:

Дівчатка й хлоп'ята,
Хлоп'ята й дівчатка:
Так радісно в класі у нас!
Ми дружно всі разом вчимося
І будемо дружити весь час!

Дзвінок нас кличе весело,
Сусіди ми по партах —
Ровесниці й ровесники,
Хлоп'ята і дівчатка.

Приспів.

Ровесниці й ровесники,
Хлоп'ята і дівчатка,
Ми дружимо, і приспів цей
Нехай звучить спочатку!

Приспів.

Пісня краще звучить, якщо її виконувати

із супроводом   без супроводу   а'capella

Розглянь вправи. Визнач динаміку, зазначену в нотописі.

а)

Хо-див кіт по то-ку у чер-во-нім ков-па-ку, а ми-ші смі-ють-ся аж у бо-ки беруть-ся.

б)

Етюд у музиці

Етюд у музичному мистецтві — це вправа для розвитку виконавської техніки гри на інструменті.

Твори з такою назвою зустрічаються також і в образотворчому мистецтві, в літературі, в театрі, скульптурі та фотографії.

Слухання музики.

- Фрідерик Шопен. **Етюд № 12** («Революційний»).
- Фрідріх Бургмюллер **«Арабески»** (етюд).
- Олександр Скрейбін. **Етюд № 2**.

Арабески — витончена, примхлива інструментальна п'єса з візерунчастим викладом та вигадливо орнаментованим мелодичним малюнком.

Розкажи про особливості звучання прослуханих етюдів.

Чи змінюється динаміка звучання протягом виконання в кожному з цих творів?

ні так інколи

Хто виконує ці твори?

оркестр хор піаніст флейтист

«Революційний етюд» — це

твір для публічного виконання
 вправа для розвитку техніки гри

Яку картину можна уявити, слухаючи «Етюд» Скрейбіна?

спокійну рухливу переживання

Цей твір відрізняється від «Етюда» Шопена?

ні так частково

Який з цих етюдів більш стрімкий?

«Революційний» етюд «Етюд» Скрейбіна
 «Арабески» Бургмюллера

Що об'єднує ці твори?

зміст характер темп динаміка

Олександр Скрибін. Російський композитор. Написав 3 симфонії, поему «Прометей», фортепіанний концерт, 10 сонат, інструментальні твори. Нові пориви і чуттєвий погляд на життя — такі мотиви музики композитора.

1872–1915 рр.

Музику якого жанру ми слухали на уроці?

кантату   ноктюрн   скерцо   етюд

Які ще музичні жанри ти знаєш?

В якому ритмі написані ці твори?

Пригадай:

Ритм — рівномірне чергування, мовних, звукових, зображальних елементів у їх відповідній послідовності.

Виконай ритмічну тему рондо.

Перша група проплескує в долоні ритмічний малюнок, одночасно промовляючи слова, друга — вистукує пучками пальців по парті лівою та правою руками.

Виконання пісні. «Хлоп'ята і дівчатка».

Як називається колектив, що спільно виконує пісні?

оркестр   хор   ансамбль   капела

Мистецтво імпровізації

Імпровізація — створення музики без попередньої підготовки — експромтом. Імпровізація є обов'язковим компонентом джазу, коли музика створюється переважно в процесі виконання.

Слухання музики.

Сергій Рахманінов.

а) **Рапсодія** на тему Ніколо Паганіні (фрагмент).

б) **Варіації** на тему Фридерика Шопена (фрагмент).

Чи різні за характером два твори Рахманінова?

так   частково   ні

Чи відчутні варіативні зміни у рапсодії?

так   ні   не зовсім

Сергій Рахманінов. Російський композитор, піаніст, один із найвидатніших представників фортепіанного музичного мистецтва. Написав оперу «Алеко», 3 симфонії, літургію, численні твори для фортепіано.

1873–1943 рр.

Проспівайте вправу на два голоси найбільш поширеним поліфонічним викладом — каноном.

Другий голос починає співати на такт пізніше.

Французька народна пісня «Грай, сопілко»

Грай, со - піл - ко, грай!   О - ве - чок скли - кай.   Там в го - рах рос - те тра - вич - ка,
і в струм - ках бі - жить во - дич - ка.   Грай, грай, грай, со - піл - ко, грай!

так   ні

Розучування пісні.

Весняна пісня

Слова Кр. Овербека
Переклад М. Познанської

Музика В.А. Моцарта

Прийди, весно, щоб знову
Озвалися струмки,
Щоб гай наш і діброву
Прикрасили квітки!
Щоб нас із сонцем разом
Будив пташиний гам.
Як хочеться з піснями
Лужком побігти нам!

Хай знову на світанні
Цвінуть рясні сади.
Зелений любий травню,
Скоріш до нас прийди!
Нехай в гаю, на луках
Росте нова трава,
Нехай зозуля кука
І соловей співа!

Про що розповідається в пісні?
До якого типу можна віднести цю пісню?

жниварські   веснянки   зимові

Рапсодія — вокальний або інструментальний твір довільної форми, що складається з різнохарактерних, контрастних епізодів.

Варіація — музичний твір, у якому основна тема зазнає різноманітних мелодичних, ритмічних, ладових, гармонічних змін.

У якому жанрі музики можлива імпровізація?

етюд   ноктюрн   рапсодія

Рондо запрошує в коло

Рондо — музична форма, у якій проведення головної теми неодноразово чергується з іншими, відмінними епізодами.

Форма рондо спочатку була започаткована в поезії. Це назва строфічної організації вірша, яка склалася у середньовічній французькій поезії, звідки поширилася на європейську літературу. У музиці рондо з'явилося у XVIII столітті як улюблений жанр французьких клавесиністів. Старовинне рондо мало багато частин. У класичному рондо не більше 5-7 частин.

Слухання музики.

Вольфганг Амадей Моцарт.

а) Соната №11 для фортепіано ля-мажор, 3 частина — «**Рондо в турецькому стилі**».

б) **Рондо сі-бемоль мажор** для скрипки з оркестром.

Які твої враження від прослуханих творів?

Що є характерним для цих двох творів Моцарта?

мелодія повторення епізодів жанр

ритм характер темп

Які засоби виразності застосував виконавець твору «Рондо в турецькому стилі»?

темп динаміка

техніку виконання ритм

Чи доводилося тобі чути музичні твори, схожі на форму рондо?

так ні

Зі скількох частин складається рондо для скрипки з оркестром?

Зі скількох частин складається «Рондо в турецькому стилі»?

Чи можна розглядати цю вокально-ритмічну вправу як взірць форми рондо?

так   ні

І гр. $\frac{2}{4}$: Ба - ра - бан, ба - ра - бан, за - дзве - ни гуч ні - ше,
 нам в ко - ло - ні і - ти бу - де ве - се лі - ше.

ІІ гр. $\frac{2}{4}$:

ІІІ гр. $\frac{2}{4}$:

У якому із голосів найкраще відчутний барабанний бій?

Виконання пісні. «Весняна пісня».

Охарактеризуй мелодію пісні.

- стрімка
- примхлива
- лагідна
- задушевна
- радісна

Як, по-твоєму, поєднується мелодія пісні з текстом?

Якими засобами виразності композитор передав зміст вірша?

- мелодією   ритмом
- жанром вокальної музики

Рондо — музична форма, в якій неодноразові (не менше 3) проведення головної теми (рефрена) чергуються з різними музичними епізодами. Рондо — найбільш розповсюджена музична форма з рефреном.

Соната

Соната — один із основних жанрів музики, призначений для інструментального виконання одним або кількома інструментами. Соната складається із трьох або чотирьох частин.

Слухання музики.

а) Йозеф Гайдн. **Соната для фортепіано ре-мажор.**

б) Клод Дебюссі. **Соната для віолончелі ре-мінор.**

Які особливості звучання цих творів?

Що об'єднує ці твори?

- мелодія   ритм
 назва   характер

Соната — це

- назва   форма   жанр

Виконай ритмічну вправу.

Йозеф Гайдн. Австрійський композитор, один із основоположників жанрів симфонії і струнного квартету. Створив 150 симфоній та увертюр, інструментальні твори, понад 30 опер, духовні та інструментальні твори та інші.

1732–1809 pp.

Клод Дебюссі. Французький композитор-імпресіоніст. Музична творчість його різноманітна, та поміж його творів особливо виділяється симфонічна і фортепіанна музика. У ній композитор розробив самобутній стиль та нові прийоми виконання.

1862–1918 pp.

Розучування пісні.

Музика

Слова І. Боровик

Музика Ю. Рожкова

Що заспокоїть нас у горі,
 Печаль журби змахне з чола,
 І викреше вогонь із серця?
 Це може тільки Музика!
 Поглянь: у неї сильні крила,
 Підхопить будь-кого вона.
 І вже немає місця злому
 Там, де з'явилась Музика!

Приспів:

Музика, музика!
 Вона легка, прозора й ніжна.
 Музика, музика!
 Як вітерець весняно свіжий.
 Музика, музика!
 Без неї щастя не буває.
 Музика, музика!
 Серця закоханих єднає.

Вбирається у пишні шати,
 Завжди красива й молода.
 Нікому в світі не підвладна
 Чудова й горда Музика.
 Не відає вона кордонів,
 Із вічністю заручена.
 Весь світ об'єднує любов'ю,
 В житті панує Музика!

Приспів.

Квартет

Урок узагальнення знань

Інструментальний квартет — це музичний твір для чотирьох виконавців, з окремою партією у кожного.

Слухання музики.

Борис Лятошинський. **Квартет № 2 для двох скрипок, альту і віолончелі.**

Які особливості звучання цього квартету?

швидкий темп схвильований характер

Вслухайся і скажи, чим відрізняється звучання квартету від струнного оркестру.

гучністю звучанням тембром виконавством

Це камерний твір?

ні так оркестровий хоровий

Слухання музики.

Йоганн Штраус. **Полька «Грім і блискавка».**

Перевір себе.

1. Як називається твір циклічної форми, що складається з 3-4 частин?

опера соната рондо квартет

2. Які музичні жанри не пов'язані з літературою?

опера концерт симфонія

3. Рондо — це

пісня танець музична форма

музичний твір, у якому проведення головної теми чергується з іншими музичними епізодами

Борис Лятошинський. Український композитор, піаніст. Написав оперу «Золотий обруч» за повістю І. Франка «Захар Беркут», кантати, увертюри, сюїти, камерно-інструментальні ансамблі, фортепіанні концерти, квартети, музику до театральних вистав та кінофільмів.

1895–1968 рр.

4. Імпровізація — це

- марш   танець
 створення музики експромтом, без попередньої підготовки.

5. Етюд — це

- концерт   музична вправа   ритмічна вправа

6. Ноктюрн — це

- музична п'єса, зміст якої пов'язаний з образами ночі
 урочиста пісня   ліричний романс

7. Скерцо — це

- п'єса жартівливого характеру
 п'єса духовного характеру   експромт

8. Прелюдія — це

- гімн   маршова пісня   невеликий вступ до пісні
 невеликий твір, що передує викладенню основного музичного матеріалу

Виконай триголосну ритмічну вправу, використовуючи різні темброві способи відбивання ритму.

Виконання пісень. «Зима», «Посміхайтесь», «Хлоп'ята й дівчатка», «Веселкова пісня», «Музика».

Жанрова палітра симфонічної музики

Симфонічна музика — це музика, започаткована появою жанру симфонії, і призначена для виконання великим складом симфонічного оркестру.

Симфонія — великий твір для симфонічного оркестру, що складається в основному з 4-х частин.

Слухання музики.

Людвіг ван Бетховен. **Симфонія № 5, ч. I.**

Перша частина симфонії написана в сонатній формі і починається могутнім, грізним звучанням теми. «Так доля стукає у двері» — сказав про цю тему сам композитор.

Які інструменти виконують тему?

- струнні   ударні
 духові   клавішні

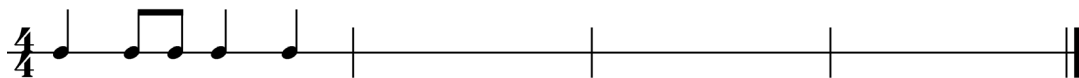
Який оркестр виконує цей музичний твір?

- духовий   симфонічний
 оркестр народних інструментів

Яку музику називають симфонічною?

- для ансамблю   для хору
 для симфонічного оркестру

Створи ритмічну вправу у чотиридольному розмірі (4/4).

Розучування пісні.

Козацька пісня

Слова і музика А. Мігай

За горою дзвони дзвонять — дінь-дінь-дінь!
 Серце б'ється, серце рветься в далечинь.
 Сонце сяде, місяць сяє угорі,
 Козак коника сідлає на зорі.
 В нього мати — гостра шабля на боці,
 Його батько — лук зі стрілами в руці.
 А сестриця — то зірниця молода,
 А що милої немає — не біда!

Приспів:

Гей, гей, гей!
 Їду вранці, вдень, вночі
 З Запорізької Січі!
 Гей, гей, гей!
 Степом-полем через гай —
 Отамане, прощавай!
 Гей! Гей!

За порогом — три дороги: раз-два-три!
 А за рогом — ще чотири-чотири!
 Сім доріг моєї долі, сім шляхів,
 А над ними в дикім полі — сім вітрів.
 Сім вітрів мене зустрінуть, мов брати,
 Порятують від раптової біди,
 В синім небі чорні хмари розженуть
 Та й покажуть козакові вірну путь!

Приспів.

Запам'ятай!

До жанрів симфонічної музики, крім симфонії, належать симфоніста, симфонічна сюїта, симфонічна поема, рапсодія, увертюра, концерт.

Зустріч з увертюрою

Увертюра — інструментальний вступ до театральної вистави, опери, балету, оперети, кінофільму.

Слухання музики.

Георгій Свиридов. **Оркестрова увертюра** до кінофільму «Час уперед».

Які враження викликав у тебе прослуханий твір?

смуток   піднесення   радість

У якому ладі написаний вступний епізод увертюри?

мажорному   мінорному

Якого характеру набула музика в середній частині увертюри?

спокійного   бурхливого   піднесеного
 монотонного   гнітючого   героїчного

Яка за характером музика фінальної частини увертюри?

піднесена   героїчна   зосереджена
 танцювальна   лірична   переможна

Які засоби використав композитор для створення героїчного образу увертюри?

тембри оркестру   ритм   мелодії образів
 динаміку   темп   хорове звучання

Георгій Свиридов. Російський композитор, піаніст. Його музика вирізняється витонченою простотою, національним пісенним колоритом, блиском і барвистістю оркестровки. Серед його творів є симфонії, концерти, сонати, квартети, вокальні твори та інші.

1915–1998 рр.

Слухання музики.

Володимир Дашкевич. **Увертюра** до кінофільму «Пригоди Шерлока Холмса і доктора Ватсона».

Який характер прослуханої музики?

- танцювальний   тривожний
 пісенний   маршовий   енергійний

Чи налаштує глядача увертюра на детективні події фільму?

- так   ні

Які засоби музичної виразності використав композитор в уверюрі?

- тембр   ритм   мелодію   динаміку   лад

Володимир Дашкевич. Сучасний російський композитор, теоретик музики. Працює у різних жанрах музики, але найбільшою популярністю користуються його твори, які лунають у кінострічках. Це музика до серії фільмів «Пригоди Шерлока Холмса і доктора Ватсона» та головна тема з кінофільму «Собаче серце».

нар. 1934 р.

У якому ладі написана українська народна пісня «Корольок»?

- мажорному   мінорному   перемінному

Стримано (мажор) Українська народна пісн.

Чор - но - бри - вий ко - ро - льок край го - ро - да хо - дить.

(мінор)

Чор - но - бри - вий ко - ро - льок, по - жа - луй - те в го - ро - док.

Виконання пісні. «Козацька пісня».

Охарактеризуй, як поєднується мелодія з текстом пісні.

Концерт для друга

Концерт — жанр великого, віртуозного за характером музичного твору для соліста-інструменталіста з оркестром.

В основі концертних творів лежить принцип протиставлення звучання окремих груп виконавського колективу і соліста.

Слухання музики.

Каміль Сен-Санс. **Концерт № 2, ч. 3** для фортепіано з оркестром.

Цьому твору притаманна пісенно-декламаційна мелодика, рухлива ритміка, вишукана і різноманітна фактура та багатство оркестрового колориту.

Яке почуття викликає в тебе цей твір?

- захоплення
 енергійне піднесення   спокійне споглядання

Хто виконує твір?

- оркестр   вокаліст   хор   піаніст

Охарактеризуй темп, ритм і динаміку твору.

Що ти уявляєш, слухаючи цю музику?

- картини природи   активну трудову діяльність
 інше _____

Каміль Сен-Санс. Французький композитор, піаніст та органіст. Автор опери «Самсон і Даліла», 9 симфоній, ораторій, сюїт, концертів, камерних ансамблів, фортепіанних та інші твори. Його музичному мистецтву властиві образи світлої лірики, споглядання. У творах переважає веселий настрій та радісні інтонації фольклорних жанрів.

1835–1921 pp.

Розучування пісні.

Цвіт землі

Слова М. Сингаївського

Музика О. Злотника

Цвітуть сади, цвітуть луги,
Цвітінням ниви розлились,
І затопили береги,
І затопили береги,
І цвіт пливе в небесну вись.

В саду вишневім залюбки
Вінки сплітає дівчора,
Синиці, ластівки, шпаки,
Синиці, ластівки, шпаки
Летять до кожного двора.

І лине скрізь пташиний грай,
Моя квітуча сторона.
Цвіте земля, цвіте мій край,
Цвіте земля, цвіте мій край
І в серці кожного — весна.

Спробуй зобразити картину, яка виникає у твоїй уяві.

Восьма нота з крапкою

Крапка, що стоїть біля восьмої ноти, не тільки збільшує тривалість звучання на одну шістнадцяту, а й надає особливої ритмічної виразності мелодії.

Виконай ритмічну вправу, яка містить восьму ноту з крапкою. Пригадай, як треба витримувати таку ноту.

Симфонічні варіації

У варіаційній формі твору основна тема зазнає різноманітних змін. Такий твір може складатися із кількох частин-варіацій.

Слухання музики.

Моріс Равель. «Болеро».

Хореографічна картина — такий був початковий задум цього твору, написаного для видатної танцівниці Іди Рубінштейн. Однак «Болеро» не просто оркестровий іспанський танець, а розгорнутий симфонічний твір, один із найпопулярніших творів симфонічної музики XIX століття. Це пояснюється дохідливістю задуму, силою емоційного впливу, яскравими враженнями, досконалістю оркестровки.

В основу жанру покладено музичну форму-варіації.

Хто виконував твір?

соліст хоровий колектив симфонічний оркестр

Чим характерна музика цього твору?

ритмом мелодизмом незмінним темпом
 маршовістю танцювальністю

Які елементи музичної мови залишаються незмінними?

мелодія ритм динаміка тембр лад

Яких варіаційних змін зазнає тема твору у процесі музичного розвитку?

тембрових ритмічних динамічних
 темпових мелодичних

Моріс Равель. Французький композитор, піаніст. Його музична творчість — це балети, концерти для фортепіано з оркестром, опери, квартети, твори танцювального характеру, фортепіанні твори та інші.

1875–1937 рр.

Просольфеджуй уривок пісні з тактуванням.

Весело Укр. нар. пісня «За городом качки пливуть»

За го - ро - дом кач - ки пли - вуть, ка - че - ня - та кря - чуть,
вбо - гі дів - ки за - між і - дуть, а ба - га - ті пла - чуть.

Пригадай елементарні знаки музичної грамоти.

1. **Реприза** — це знак

продовження звуку повторення розділу
 прискорення звуку пониження звуку
 підвищення звуку

2. **Крапка біля ноти** — це знак

підвищення звуку продовження звуку
 повторення звуку пониження звуку

3. **Знаки альтерації** дієз, бемоль, бекар — це знаки

продовження звуку підвищення звуку прискорення пониження

Виконання пісні. «Цвіт землі».

Поміркуй, як потрібно виконувати пісню, щоб передати настрій, створений композитором.

Історія розвитку симфонії

Пам'ятай: симфонічна музика, впливаючи на людину, виховує у неї певні якості, які надалі формують її характер і стиль життя. Щоб правильно сприймати симфонічну музику, слухач повинен навчитися самостійно зрозуміти твір і виявити в ньому особливий зміст. Симфонічна музика пройшла багатівіковий шлях розвитку, поки набула сьогоднішньої форми та змісту.

Слухання музики.

Петро Чайковський. **Симфонія № 6** (1 ч. експозиція).

Це найдосконаліша з усіх симфоній композитора.
Лірична трагедія, яка звучить як сповідь.

Яке враження справила на тебе музика симфонії?

Скільки тем звучить у I частині симфонії?

одна   дві   три

Чим теми відрізняються одна від одної?

мелодикою   динамікою   ритмом   контрастом

Які інструменти виконували головні теми симфонії?

Які засоби виразності використав композитор?

мелодію   темп   тембр   ритм

динамічні відтінки

Петро Чайковський. Російський композитор, піаніст, великий симфоніст, геніальний музичний драматург і лірик, основоположник російського класичного балету.

У його доробку музичні твори різних жанрів: опери, симфонії, балети, концерти, фортепіанні п'єси, вокальні твори. Ліризм та наближення до народної музики — це ті якості, що притаманні творчості композитора.

1840–1893 рр.

На безіменній висоті

Слова М. Матусовського
Переклад Д. Луценка

Музика В. Баснера

Гаї диміли під горою,
Вечірній обрій пламенів...
Нас залишилось тільки троє
Із вісімнадцяти бійців.
О, скільки їх, хороших друзів,
Лежать лишилось в темноті
Край незнайомого присілка
На безіменній висоті... Двічі

Ракета падала, світила,
Вогонь, як зірка, догоряв...
Кого в бою тім не скосило —
Назавжди все запам'ятав.
Вік не забуде, не забуде
Атаки лютії оті
Край незнайомого присілка
На безіменній висоті... Двічі

Над нами «мессери» кружляли,
І ворог злішав з кожним днем...
Та ще міцніше ми єднались
Під перехресним артвогнем.
І як би важко не бувало,
Ти в мрії вірив золоті
Край незнайомого присілка
На безіменній висоті... Двічі

У снах я бачу вас, солдати,
З ким на фронтах пройшов війну,
Землянку нашу в три накати,
Над нею — зруглену сосну.
Неначе знову разом з вами
У тій задимленій путі
Край незнайомого присілка
На безіменній висоті... Двічі

Українська симфонічна поема

Симфонічна поема — жанр симфонічної музики, одночастинний твір для симфонічного оркестру з програмою літературного, живописного або (рідше) філософського чи історичного походженн.

Поява та розвиток цього жанру тісно пов'язані з ідеєю синтезу мистецтв, що була поширена в епоху романтизму.

Слухання музики.

Станіслав Людкевич.

Симфонічні поеми «Дніпро» і «Пісня юнаків».

Розкажи про свої враження від прослуханих творів.

Як ці твори пов'язані з воєнною тематикою?

Яка із цих симфонічних поем вразила тебе більше? Чим саме?

Чи виникають в твоїй уяві зримі образи під час прослуховування цих творів?

Які засоби виразності застосував композитор для створення сюжетного твору?

мелодичний розвиток

темп

динаміку

тембр музичних інструментів

Який оркестр виконує ці твори?

духовий

симфонічний

камерний

естрадний

оркестр народних інструментів

Станіслав Людкевич. Український композитор. Писав опери («Довбуш»), кантати-симфонії («Наша дума, наша пісня не вмре, не загине»), поеми для симфонічного оркестру, увертюри, концерти для скрипки, фортепіано, інструментальні п'єси, хорові твори, пісні. Джерелом його творчості були народна музика та пісні.

1879–1979 рр.

Ритмічні та вокальні вправи

Навчись правильно виконувати наведені ритмічні групи. Робіть невелики акцент на перші шістнадцятки, оскільки з них починається четвертна доля.

а) б)

в) г)

Синкопи

У кожній пісні є власний ритмічний рисунок. У більшості пісень наголос (акцент) припадає на сильну долю кожного такту. Але є пісні, в яких, у деяких тактах, акцент зміщений у бік слабкої долі. Такі своєрідні наголоси-акценти називаються **синкопи**.

Для українських народних коломийок якраз є характерними ритмічні наголоси-синкопи.

Чи знаєш ти українські коломийки?
Проспівай один куплет.

Рухливо Синкопа *Українські коломийки*

Чу - ти го - лос трем - бі - ти, ще й му - зи - ки гра - ють.

То спі - ва - ють гу - цу - ли у кар - пат - ськім кра - ю.

Виконання пісні. «На безіменній висоті».

Які засоби виразності потрібно застосувати під час виконання пісні, щоб передати її тривожний характер?

Симфонічна сюїта

Сюїта — циклічний інструментальний твір, що складається з кількох самостійних контрастних п'єс, об'єднаних художнім задумом.

Слухання музики.

Микола Римський-Корсаков. Симфонічна сюїта «**Шехерезада**».

За формою цей твір

- одночастинний   двочастинний
 багаточастинний

Чи належить цей музичний твір до програмних творів?

- так   ні

Що стало основою для написання сюїти?

- літературний сюжет   твір образотворчого мистецтва

1844–1908 рр.

Микола Андрійович Римський-Корсаков. Російський композитор. У його творчому доробку 15 опер («Садко», «Казка про царя Салтана», «Коцій Безсмертний», «Черевички»), 3 симфонії, симфонічні сюїти «Шехерезада» й «Іспанське капричіо», романси, хорові твори і пісні. Його музика пронизана ідеалами демократизму, народності, волелюбства. У ній широко представлені образи народних героїв та народнопісенний фольклор.

Проплескай у долоні ритмічний канон, використовуючи при цьому різні способи відбивання ритму.

Розучування пісні.

Пісня про Україну

Слова і музика Н. Май

Засміється небо сонячним розмаєм,
 І нап'ється сонця у саду калина,
 І духмяні трави росами заграють,
 Й заспіває серце пісню про Вкраїну!

Приспів:

Хай воно розкаже світу
 Про ранкову зорю,
 Про волошки синьоокі у гаю,
 Про сорочку-вишиванку,
 Що неначе оберіг,
 Й соловека, що до ранку
 Наспіватися не міг!

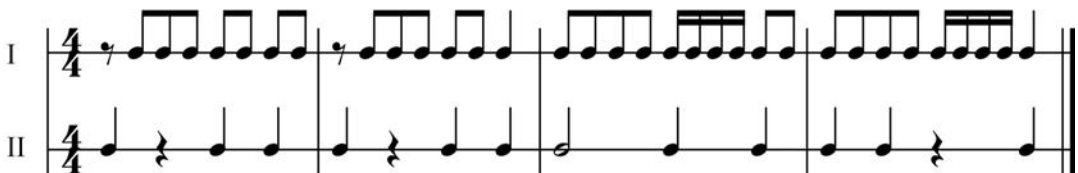
І нехай не згасне зіронька ранкова,
 Хай твоєї долі вдача не покине, —
 Будь благословенна земле калинова,
 Найдорожча в світі, рідна Україно!

Приспів:

Ти одна розкажеш світу
 Про ранкову зорю,
 Про волошки синьоокі у гаю,
 Про сорочку-вишиванку,
 Що неначе оберіг,
 Й соловека, що до ранку
 Наспіватися не міг!

Простукай цю вправу в повільному темпі одночасно обома руками. Чи можна виконати цю вправу каноном?

Звучить симфонічна музика

Підсумковий урок

Симфонічна музика — музика, започаткована появою жанру симфонії і призначена для виконання симфонічним оркестром. До жанрів симфонічної музики належать симфонієта, симфонічна сюїта, симфонічна поема, симфонічна картина, симфонічна фантазія, увертюра, концерт.

Слухання музики.

Ференц Ліст. **Перший концерт для фортепіано з оркестром.**

Як вплинула на тебе музика Ференца Ліста?

Які засоби виразності застосував композитор для розкриття ідеї музичного твору?

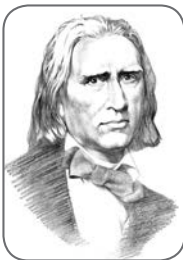
ритм   динаміку   мелодію   темп   лад

Якою була головна тема (мелодія) твору?

наспівна   танцювальна   маршова

Звучання яких інструментів тобі вдалося розпізнати?

Чи вдалося тобі помітити майстерність виконавця партії фортепіано?

Ференц Ліст. Угорський композитор, піаніст, засновник угорської композиторської школи. Написав понад 1300 творів, зокрема 13 симфонічних поем («Угорщина», «Прометей», «Мазепа»), 4 концерти, ораторії, угорські рапсодії, цикл етюдів і пісень. Ференц Ліст — перший угорський піаніст, який виступав із сольними концертами, заслужив визнання публіки.

1811–1886 рр.

Перевір себе

1) Як називається твір, створений за літературною програмою?

- програмний   не програмний

2) Як називається музичний твір для симфонічного оркестру, що складається із 4-х частин?

- сюїта   опера   симфонія   квіртет

3) Музична форма, що містить декілька частин (варіацій), —

- це циклічна форма   це варіаційна форма

4) Музична форма, у якій проведення головної теми неоднаразово чергується з іншими відмінними епізодами, — це

- увертюра   сюїта   рондо

5) Наспівна, лірична, замріяно-мелодична п'єса, зміст якої пов'язаний з художніми образами ночі, — це

- прелюдія   ноктюрн   етюд   експромт

6) Вправа для розвитку виконавської майстерності — це

- сюїта   концерт   етюд   фантазія

7) Створення музики без попередньої підготовки — це

- вірш   експромт   fuga   імпровізація

8) Проплескай ритмічну вправу двома руками одночасно.

---

9) Музичний твір для чотирьох виконавців з окремою партією у кожного — це

соло   тріо   рондо   квартет

10) Інструментальний вступ до опери — це

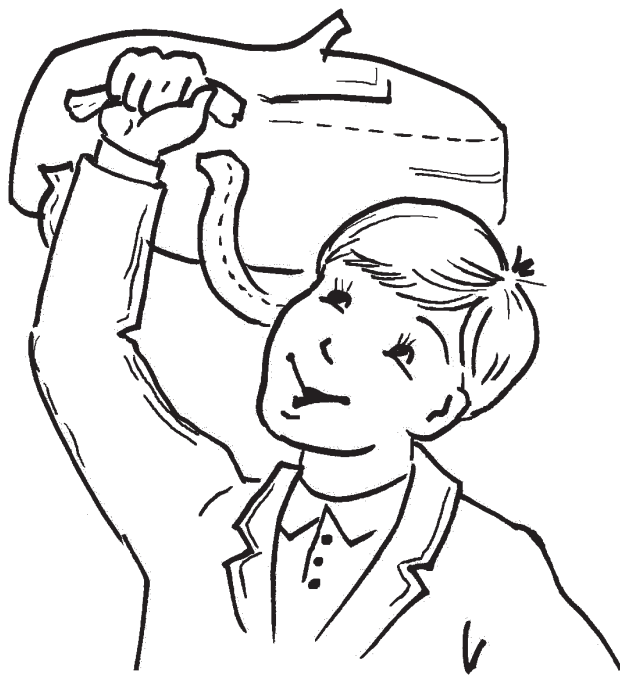
балет   прелюдія   рапсодія   квартет

11) Жанр великого, віртуозного за характером музичного твору для соліста (інколи двох, трьох) з оркестром — це

увертюра   соната   концерт   симфонія

12) Циклічний інструментальний твір, що складається з кількох самостійних контрастних п'єс, об'єднаних художнім задумом, — це

увертюра   фантазія   соната   сюїта

ШКІЛЬНИЙ КОРАБЕЛЬ

Слова К. Ібряєва

Музика Г. Струве

В темпі вальсу

p

1. | то - ді, як сніг до - вко - ла, і ко - ли са -

ди цві - туть, ти на - га - ду - єш нам, шко - ло,

ко - ра - бель, що ли - не в путь. Ми вах - ту не -

се - мо у кла - сі ро - ки, то зна - чить, хоч трош - ки ми

всі - мо - ря - ки. Жа - га від - кри - ттів нам зна - йо -

ма, до - ро - ги у нас не - близь - кі. Ко - жен // - кі.

mf Приспів: *Cm*

1, 2, 3. *Gm* 4. *Gm*

ОД КИЄВА ДО ЛУБЕН

Українська народна пісня

Жартівливо

Од Ки - є - ва до Лу - бен на - сі - я - ла ко - но - пель.

Приспів:

Дам ли - ха за - каб - лу - кам, за - каб - лу - кам
ли - ха дам! // ді - ста - не - ться й пе - ре - дам.

РЕВЕ ТА СТОГНЕ ДНІПР ШИРОКИЙ

Слова Т. Шевченка

Музика Д. Крижанівського

Помірно
p

1. Ре - ве та стог - не Дніпр ши - ро - кий, сер - ди - тий
ві - тер за - ви - ва, до - до - лу вер - би гне ви -
со - кі, го - ра - ми хви - лю пі - дій - ма.

МУЗИКА ЗЕМЛІ

Слова та музика А. Житкевича

Співуче

1. По-слу-хай му-зи-ку зем - лі: в ній за-пах трав і сон-ця

ла - ска, у си - нім не - бі - жу - рав - лі,

а на до-ли-нах - див-на каз - ка. Спі-ва - є чи-сте дже-ре-

ло, на-вко-ло квіт-ча - не бар - він - ком,

і піс-ня лю-дям на доб - ро лу-на - є ра-діс-но і

дзвін - ко. // лу - на - є ра - діс - но і дзвін - ко.

ТИХО НАД РІЧКОЮ

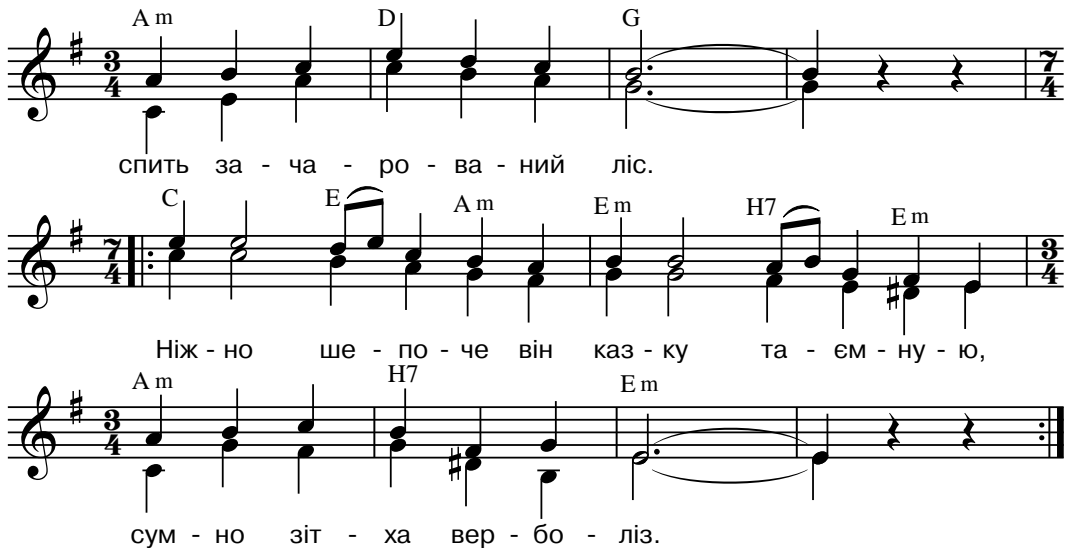
Слова С. Черкасенка

Музика П. Батюка

Помірно, виразно

1. Ти - хо над річ - ко - ю в ні - чень - ку тем - ну - ю,

Нотний додаток

спить за - ча - ро - ва - ний ліс.

Ніж - но ше - по - че він каз - ку та - ем - ну - ю,

сум - но зіт - ха вер - бо - ліз.

ВЕСЕЛКОВА ПІСНЯ

Слова **В. Гутник, О. Кононенко**

Музика **О. Жилінського**

Жваво

1. Про ка - ли - ну піс - ня ли - не,
до не - ба злі - та - є. Гей, ро - ди - но, У - кра - ї - на
ве - сел - ко - ю гра - є.
Си - не не - бо о - бій - ма - є
зо - ло - ті роз - до - ли. Нас че - ка - є, зу - стрі - ча - є

Dm A7 Dm D7 Приспів:

ве - сел - ко - ва до - ля. Хай у

Gm6 C7 F D7 Gm7 F D7 Gm7 A7

кож - но-му сер - ці, на-че со - няч-на мрі-я, за-спі - ва - є ве -

Dm Gm7 A7 ¹ Dm D7 ² Dm Gm A7

сел - ка надоб-ро і на - ді-ю. Хай у // ді - ю.

Dm A7 ¹ Dm ² Dm Для закінчення Dm

ДРУЖАТЬ МУЗИКА І ДІТИ

Слова М. Пляцковського
Переклад О. Любові

Музика Ю. Чічкова

В темпі маршу

mf Bm

Fm

1. Му - зи-ка, му - зи-ка зві - ду-сіль лу - на:

1. Му - зи-ка, му - зи-ка зві - ду-сіль лу - на:

Bm

в ніж-них стру-нах до - щи-ку чу - є-ться во-на,

в ніж-них стру-нах до - щи-ку чу - є-ться во-на,

cresc.

A^bm

B7

E^bm

і в дже-рель-ці чи - сто-му ла - гід - но стру-мить -

і в дже-рель-ці чи - сто-му ла - гід - но стру-мить -

Bm

з му - зи-ко - ю див - но - ю, з му - зи-ко - ю див - но - ю,

з му - зи-ко - ю див - но - ю, з му - зи-ко - ю див - но - ю,

Нотний додаток

з му - зи-ко - ю див - но - ю дав - ні дру - зі ми.

f **Приспів:** Як - що дру - жать му - зи-ка і ді - ти, бу - де світ всі -

ха - тись і ра - ді - ти. Му - зи-ка і ді - ти,

му - зи-ка і ді - ти - бу - де світ всі - ха - тись і ра - ді - ти! *p* Ля -

ля...

mf ля - ть на новий рік, і го - рить вог - нів на -

ми - сто, і лу - на - є щи - рий сміх -

З НОВИМ РОКОМ, УКРАЇНО

Слова та музика **Н. Май**

Співуче

1. На по-ро-зі-Но-вий рік, і го-рить вог - нів на -

ми - сто, і лу - на - є щи - рий сміх -

F# H G#m Приспів:
 це ра - ді - є рід - не мі - сто. 3 Но - вим ро - ком,
 3 Но - вим ро - ком,
 C#m F# H
 У - кра - ї - но, свят - ку - ва - ти всім по - ра,
 У - кра - ї - но, ща - стя, ра - до - сті й доб - ра!

ЗИМА

Слова та музика В. Островського

Весело, грайливо

Fm Bm C7
 1. Знов при - йшла до нас зи - ма, бі - лу шуб - ку
 Fm Bm Fm
 о - дяг - ла. Ліс і го - ри вкри - ла сні - гом,
 G7 C7 Bm6
 всюдо - ро - гу за - ме - ла. Зли - ться в по - лі
 Fm C7 Fm
 хур - то - ви - на, за - мі - та - є слід во - на,
 Bm Fm 1 G7
 на - си - па - є ку - чу - гу - ри бі - ля на - шо -
 C7 12 G7 C7 Fm
 го вік - на. Зли - ться // на - шо - го вік - на.

ПОСМІХАЙТЕСЯ

Слова А. Дмитрука

Музика О. Осадчого

Весело, рухливо

mf D Em A7

Пам, па - па-ра-па - пам... Пам, па - па-ра-па-

D Hm Em A7

пам... Пам, па - па-ра-па - пам... Па-па-па-ра-па-пам, па-ра-па-

D D A7

пам... 1. Ра - но на зо - рі про - ки - дай - те-ся,

A7 D G

со - няч - ній по - рі по - смі - хай - те-ся. Щоб він - ком пі - сень

Am H7 Em7 D D7

ли - нув ко - жен день, - зран - ку не - од - мі - нно по - смі - хай - те-ся.

G Am6 H7

Щоб він - ком пі - сень ли - нув ко - жен день, - зран -

Em A7 D **f** F A D

- ку не - од - мі - нно по - смі - хай - те-ся. По - сміх - нись!

Am H Em A7 D Em Fm D

По - сміх - нись! Знай, ща - стить в жи - тті ве - се - лим лю - дям.

G F# Hm Am6 H7 Em G A7

Хай твій сміх, доб-рий сміх, на - че сон-це, грі - є

1, 2. D 3. A6 H7 G

всіх! // на - че сон-це, грі - є, на - че

G A7 G A7 f D

сон - це, грі - є всіх!

ХЛОП'ЯТА І ДІВЧАТКА

Слова І. Діка переклад Н. Забіли

Музика А. Островського

В темпі вальсу
Hm *mf* Dm G7

1. Ро-вес - ни - ці й ро-вес - ни - ки, дів - чат - ка і хло-

п'я - та, гур - том спі - вать чу - дес - но нам, гур -

том книж - ки чи - та - ти. Дів - чат - ка й хло-

п'я - та, хло - п'я - та й дів - чат-ка: так ра - діс - но в кла-сі у

нас! Ми друж - но всі ра-зом вчи - мо -

Нотний додаток

ся і будем дру-жи-ти весь час! Ми // час!

Chords: F, G7, C, C, C

ВЕСНЯНА ПІСНЯ

Слова **Овербек** (український)
переклад **М. Познанської**

Музика **В. А. Моцарта**

Весело

1. При-йди, вес-но, щоб зно - ву оз - ва - ли-ся струм-
ки, щоб гай наш і діб-ро - ву при-кра - си-ли квіт-
ки! Щоб нас із сон - цем ра - зом бу - див пта-ши - ний
гам. Як хо - че-ться з піс-ня - ми луж-ком про-біг - ти нам!

Chords: E♭, B7, E♭, B, E, F, B7, E♭, A♭, E♭, B7, E♭

МУЗИКА

Слова **І. Боровик**

Музика **Ю. Рожкова**

Рухливо D

1. Що за-спо-ко-їть нас у го-рі, пе-чать жур-би зма -
хне з чо-ла і ви-кре-ше во-гонь із сер-ця? Це

Chords: E♭

мо - же тіль - ки Му - зи - ка! По - глянь: у не - ї силь - ні
кри - ла, під - хо - пить будь - ко - го во - на. І

вже не - ма - є міс - ця зло - му там, де з'я - ви - лась

Приспів:
Му - зи - ка! Му - зи - ка, му - зи - ка - во -
на лег - ка, про - зо - ра й ніж - на. Му - зи - ка,
му - зи - ка - як ві - те - рець вес - ня - но - сві - жий.
Му - зи - ка, му - зи - ка - без не - ї ща - стя не бу -
ва - є. Му - зи - ка, му - зи - ка - сер -
ця за - ко - ха - них ед - на - є. 2. Вби - // на - є.

КОЗАЦЬКА ПІСНЯ

Слова і музика А. Мірай

Бадьоро

mf

1. За го - ро - ю дзво - ни дзво - нять - дїнь - дїнь - дїнь! Сер - це
 б'є - ться, сер - це рве - ться в да - ле - чїнь. Сон - це ся - де, мі - сяць ся - є у - го -
 рі, ко - зак ко - ни - ка сїд - ла - є на зо - рі. В ньо - го
 ма - ти - гост - ра шаб - ля на бо - ці, йо - го
 бать - ко - лук зі стрі - ла - ми в ру - ці, а сест -
 ри - ця - то зір - ни - ця мо - ло - да, а що
 ми - ло - ї не - ма - є - не бі - да!

f *Prisїв:* Дм Гей - гей - гей! І - ду вран - ці, вдень, вно - чї з За - по - розь - ко - ї Сї -

F *f* Dm C F
 ці! Гей - гей - гей! Сте-пом-по-лем че-рез гай -
 Dm A7 Dm A Dm
 о - та - ма - не, про - ща - вай! Гей - гей!

ЦВІТ ЗЕМЛІ

Слова М. Сингаївського

Музика О. Злотника

Радісно

Cm G7 Cm G7 E♭ B7
 1. Цві-туть са-ди, цві-туть лу-ги, цві-ті-нням ни-ви роз-ли-
 E♭ Fm B7 B♭ Fm Gm Cm
 за-то-пи-ли бе-ре-ги, і за-то-пи-ли бе-ре-ги, і
 Fm G Cm C7
 лись, і за-то-пи-ли бе-ре-ги, і
 Fm G Cm C7
 цвіт пли-ве в не-бес-ну вись. і
 Fm B7 E♭ Fm G7 Cm
 цвіт в не-бес-ну вись. і
 за-то-пи-ли бе-ре-ги, і за-то-пи-ли бе-ре-ги, і
 Fm G Cm
 за-то-пи-ли бе-ре-ги, і
 Fm G Cm
 цвіт пли-ве в не-бес-ну вись. 1, 2. 3.
 цвіт в не-бес-ну вись. 2. В са-// - на.

НА БЕЗІМЕННІЙ ВИСОТІ

Слова М. Матусовського
Переклад Д. Луценка

Музика В. Баснера

Стримано
mf

1. Га - ї ди - мі - ли під го - ро - ю,
 ве - чір - ній об - рій пло - ме - нів... Нас за - ли - ша - лось тіль - ки
 тро - є із ві - сім - над - ця - ти бій - ців. О, скіль - ки
 їх, хо - ро - ших дру - зів, ле - жать ли - ши - лось в тем - но -
 ті - край не - зна - йо - мо - го при - сіл - ка, на без - і -
 ме - нній ви - со - ті, край не - зна - йо - мо - го при -
 сіл - ка, на без - і - ме - нній ви - со - ті. Ра - ке - та // - ті.

ПІСНЯ ПРО УКРАЇНУ

Слова і музика **Н. Май**

Помірно

1. За - смі - є - ться не - бо со - няч - ним роз - ма - єм і
на - п'є - ться сон - ця у са - ду ка - ли - на, і
дух - мя - ні тра - ви ро - са - ми за - гра - ють, й за -
спі - ва - є сер - це піс - ню про Вкра - ї - ну!

Д Приспів:

Хай во - но роз - ка - же сві - ту про ран - ко - ву - ю зо - рю,
про во - лош - ки си - ньо - о - кі у га - ю,
про со - роч - ку - ви - ши - ван - ку, що не - на - че о - бе - ріг,
й со - ло - вей - ка, що до ран - ку на - спі - ва - ти - ся не міг!

ЗМІСТ

Жанри камерно-вокальної музики.....	6
Урок 1. Жанрова палітра музичного мистецтва	4
Урок 2. Історія вокальної музики	6
Урок 3. Камерно-вокальна музика	8
Урок 4. Пісенний жанр. Народна пісня	10
Урок 5. Історія пісні.....	12
Урок 6. Гімн — урочиста пісня.....	14
Урок 7. Звучить романс.....	16
Урок 8. Камерний зал. Урок узагальнення знань	18
Жанри хорової музики.....	20
Урок 9. Хорова музика.....	20
Урок 10. Видатні імена в хоровому мистецтві.....	22
Урок 11. Співає хор.....	24
Урок 12. Знайомтесь: кантата	26
Урок 13. Духовна музика. Меса. Хорал	28
Урок 14. Історія літургії та реквієму.....	30
Урок 15. Ораторія	32
Урок 16. Вокальна музика в театрі і кіно. Урок узагальнення знань	34
Жанри камерно-інструментальної музики	36
Урок 17. Жанрова палітра інструментальної музики	36
Урок 18. Грають віртуози. Камерно-інструментальна музика.	38
Урок 19. Жанр прелюдії	40
Урок 20. Грайливе скерцо.....	42
Урок 21. Про що розповідає ноктюرن.....	44
Урок 22. Етюд у музиці	46
Урок 23. Мистецтво імпровізації	48
Урок 24. Рондо запрошує в коло	50
Урок 25. Соната.....	52
Урок 26. Квартет. Урок узагальнення знань.	54
Жанри симфонічної музики.....	56
Урок 27. Жанрова палітра симфонічної музики	56
Урок 28. Зустріч з увертюрою	58
Урок 29. Концерт для друга.....	60
Урок 30. Симфонічні варіації	62
Урок 31. Історія розвитку симфонії	64
Урок 32. Українська симфонічна поема	66
Урок 33. Симфонічна сюїта	68
Уроки 34-35. Звучить симфонічна музика. Підсумковий урок	70